

DE EEUW VAN XI

Leesexemplaar

Hoe China
onze
toekomst
bepaalt

De eeuw van Xi

Stefan Blommaert

Polis

WOORD VOORAF

7

INLEIDING

13

1

LEIDERS EN TEGENSTANDERS

De macht van de Communistische Partij

27

2

PUBLICEREN EN CENSUREREN

Pers, internet, vrije meningsuiting

59

3

MEERDERHEID EN MINDERHEDEN

Etnische diversiteit

91

4

GELOOF EN BIJGeloOF

Aloude tradities

117

5

PRODUCEREN EN INNOVEREN

Het economisch wonder

139

6

ARM EN RIJK

De fameuze kloof

165

7

VERVUILING EN DUURZAAMHEID

Oorlog tegen pollutie

189

8

OPMERKELIJK EN MERKWAARDIG

De intrigerende kant van de Chinezen

215

9

VRIEND EN VIJAND

De geopolitieke ambities van Peking

243

10

VERLEDEN EN TOEKOMST

De Nieuwe Zijderoute

269

EPILOOG

297

MEER LEZEN OVER CHINA

301

WOORD VOORAF

Het moet eind 2004 zijn geweest toen een chef op de redactie vroeg of ik me wat zou willen toeleggen op China. Ik was net terug van een reportage over een economische missie met (toen nog) prins Filip in drie Chinese steden. De opmerkelijke ontwikkeling van het communistische land begon destijds al op te vallen, en er kon in *Het Journaal* best wat meer aandacht aan worden besteed, kreeg ik te horen. En verder: nu Oost-Europa en de Balkan – regio's waar ik me tot dan toe mee had beziggehouden – wat minder in de mediabelangstelling stonden, zou ik de kans krijgen om mijn blikveld te verruimen in de richting van Azië. Uit erkentelijkheid voor mijn toezegging kreeg ik er het jaar daarna een staatsbezoek met koning Albert aan China en een economische missie in India bovenop. Mijn Aziatische avontuur was van start gegaan.

Om me enigszins te verdiepen in de Chinese taal en cultuur schreef ik me in op een Antwerpse hogeschool, waar ik jarenlang te midden van prille twintigers lessen Mandarijn zou volgen. China zelf leerde ik ter plaatse ook beter kennen door enkele boeiende reizen, zowel privé als voor het werk. Als kers op de taart bood de VRT me aan om in 2012 collega Tom Vandeweghe op te volgen als correspondent in Peking. Daar ben ik tot het einde van 2014 gebleven. Ik keerde terug naar België, maar China ben ik in het oog blijven houden. En zo is uiteindelijk dit boek tot stand gekomen.

Er is intussen wat tijd overheen gegaan, sinds mijn vertrek uit Peking. Ik heb, zoals ook het geval was met mijn vorige boeken, de neiging om alles een beetje te laten bezinken. Met in dit geval als bijkomend voordeel dat ik kon terugblikken op de volledige eerste ambtstermijn van partijleider en president Xi Jinping, de ‘held’ van dit verhaal. Een van de doorslaggevende redenen waarom ik uiteindelijk ben gaan schrijven, is het soort bedenkelijke blikken die je af en toe krijgt als je over de Chinezen begint. De gemeenplaatsen die over hen worden verteld. De denigrerende toon. Het overheersende beeld van China in het Westen is vertekend of fragmentair. Negativiteit primeert. Soms terecht, vaak toch niet.

En kijk, ook dit boek begint zo meteen met allesbehalve complimenteuze vaststellingen over de politieke ontwikkeling van de voorbije jaren in China. Maar het autoritaire karakter, de repressie tegen andersdenkenden en het gebrek aan vrijheden nemen niet weg dat China volop bezig is zich een vooraanstaande plaats op het mondiale toneel te veroveren. Een echte wereldmacht is het nog niet, al wordt de concurrentie met de Verenigde Staten alsmaar scherper. De Chinese opmars manifesteert zich voorlopig vooral op economisch vlak. Maar ook de politieke en militaire invloed van China in de wereld groeit gestaag.

Het grote toekomstplan van de Chinezen is hun ‘Nieuwe Zijderoute’. In tientallen landen op het Euraziatische continent werken ze mee aan de planning, de financiering en de uitvoering van grootse infrastructuurprojecten. Op die manier verzekert China zich op uiteenlopende plaatsen in de wereld van stevige bondgenoten. Het Belt and Road

WOORD VOORAF

Initiative, zoals Peking het noemt, dijt zelfs uit naar Afrika en Latijns-Amerika. Nu al zijn er vele miljarden euro's mee gemoeid, en als het wereldwijde project op de ingeslagen weg voortgaat, wordt het ongetwijfeld een van de spectaculairste ondernemingen uit de geschiedenis van de mensheid. Alleen al daarom is het interessant om het reilen en zeilen van China op de voet te volgen.

Onder Trump trekken de Verenigde Staten zich steeds meer terug uit internationale instellingen, verdragen en verbintenissen. Niet zelden springen de Chinezen in de politiek-economische leemte die daardoor ontstaat. De UNESCO, het Klimaatakkoord van Parijs, de nucleaire deal met Iran, telkens verzekert Peking de rest van de wereld ervan dat het zijn engagementen onverminderd blijft naleven, dat het waar nodig financieel zal bijspringen en op diverse vlakken ook graag een tandje bij wil steken. Soms lijkt het zelfs alsof China slapend rijk wordt van de opeenvolgende isolationistische stappen in Washington. Er hoeft geen tekeningetje bij te worden gemaakt: de opmars van China is niet te stuiten.

De voorbije jaren is al veel geschreven over het voor velen onbekende en nog altijd lichtjes geheimzinnige Middenrijk, zoals het land zichzelf noemt. Met dit boek put ik ruimschoots uit mijn eigen reis-, werk- en woonervaringen in China. Ik schrijf graag op basis van wat ik zelf meemaakte. Studiewerk gestoeld op geschriften en analyses is belangrijk, maar alles wat je ter plaatse ziet, hoort, voelt of ruikt, brengt leven in een verhaal. De grote politiek komt aan bod natuurlijk, net als de economische en maatschappelijke evolutie van China. Maar ook het dagelijks leven van gewone mensen die er wonen. Want dáárover vertellen is vaak het boeiendst van al.

Schrijven zonder klankbord is als ademen zonder lucht. Ik heb het manuscript dan ook laten nalezen, corrigeren en becommentariëren door enkele mensen die als geen ander deskundig zijn in alles wat met de Chinese maatschappij te maken heeft. Mijn collega Veerle De Vos is er een van. Jarenlang al volgt zij China voor VRT-radio, en recenter ook voor online en televisie. Ze woonde en werkte in de jaren negentig in de stad Wuhan, en gebruikte de rijke ervaring daar als basis voor haar latere verslaggeving. Een tweede proeflezer was Jonathan Holslag, de intellectuele duizendpoot van Vlaanderen. Zijn (media)carrière is in eerste instantie gebaseerd op zijn indrukwekkende kennis van de politiek, economie en defensiestrategie van het moderne China.

De ruwe tekst van dit boek stuurde ik ook naar mensen in China die ik bijzonder waardeer. Marieke de Vries van de Nederlandse omroep NOS is samen met mij in Peking begonnen als correspondent, in de zomer van 2012. Zij woonde er meer dan zes jaar, en kent China intussen door en door. In de lente van 2019 verhuist ze naar Washington om daar Americacorrespondent te worden. De Belgische ingenieur Gilbert Van Kerckhove is een van de 'old China hands', zoals ze in Peking worden genoemd. Al sinds het begin van de jaren tachtig verblijft hij in de Chinese hoofdstad. Gilbert bouwde er een imposante expatcarrière uit en becommentarieert het leven in China via zijn websites en blogs. En dan is er Zhang Chi, onder zijn Belgische kennissen beter bekend als Zhangske, of Tsjie. Chi was mijn medewerker tijdens mijn correspondentschap in China, dag in, dag uit waren we samen, alles kon hij regelen. Een vriend is hij geworden.

WOORD VOORAF

Al deze mensen wil ik danken, en niet alleen voor het nalezen van het manuscript. Elk op hun manier hebben ze me geholpen om China beter te begrijpen, en dat is niet niks. Ze maakten door hun aanwezigheid en door de gesprekken die ik met hen had, mijn leven in Peking en daarbuiten ook aangenamer. Dankbaar ben ik ook tegenover de vele VRT-medewerkers die me de voorbije vijftien jaar geholpen hebben bij de verslaggeving over China. De namen opsommen van de camera- en geluidsmensen, monteurs en productiemedewerkers, regieassistentes en chefs is onbegonnen werk. Ik zou sommigen wellicht ook schandelijk over het hoofd zien. Voor klankman-monteur Stefan Janssens maak ik een uitzondering, hij hield het 52 dagen lang met mij vol in de auto tijdens de zijderoutetocht, die in het laatste hoofdstuk wordt beschreven. Ook Karsten Hohmann verdient een vermelding, hij was de 'vaste' (zij het freelance) cameraman van het VRT-kantoor in Peking met wie ik ontelbare reportages maakte, en dat geldt evenzeer voor David Tong en Shang Ming, die regelmatig invielen voor het camerawerk.

Mijn Chinese docenten in Antwerpen, Brussel en Peking ben ik dank verschuldigd omdat ze me jarenlang de finesses van het Mandarijn hebben proberen bij te brengen. Helaas heb ik tot nu toe nooit het niveau van de vlotte conversatie bereikt, maar dat lag niet aan hen, wel aan de al met al beperkte tijd die ik kon besteden aan de studie van deze razend interessante taal.

Mijn gezinsleden weten hoe erkentelijk ik hun ben voor de steun en het enthousiasme dat ze betoonden bij het schrijven van dit boek. Via deze weg wil ik hen nog eens extra bedanken. Mijn partner Mira Gojkovic volgde me tijdens

het correspondentschap tot in China, en hoewel ze veel bedenkingen had over het leven daar, was ze in de wolken over cultuur en cuisine van de Chinezen. Mijn zonen Hannes en Milan Blommaert raakten tijdens hun frequente bezoeken in de ban van Peking, Shanghai en andere Chinese steden. Milan gaf me verscheidene originele ideeën voor dit boek. Hannes deed het camerawerk voor de eerder vermelde reportagereis langs de zijderoute en leverde prachtige foto's voor de Facebookpagina. Mijn dochter Lana heeft nog geen besef van het bestaan van China, maar met haar kleine vinger-tjes op het toetsenbord probeerde ze wel geregeld een eigen bijdrage te leveren.

Ten slotte ben ik de medewerkers van uitgeverij Polis (in de eerste plaats Harold Polis, Toon Van Mierlo, Katrien De Loose, persklaarmaker Jan de Wijer, ontwerper Herman Houbrechts en fotograaf Koen Broos) heel dankbaar voor hun inbreng bij de realisatie van dit boek.

INLEIDING

Mijn handen voelen zowaar klam aan. Het lijkt op angstzweet. Meer dan een uur zijn we hier aan het wachten, mijn cameraman en ik. De zaal is overvol. We hebben geluk gehad, slechts een deel van de Chinese journalisten en de buitenlandse correspondenten werd ingeloot om aanwezig te zijn bij de presentatie van het nieuwe Permanent Comité, het hoogste orgaan van de Communistische Partij van China. Het 18de Partijcongres is net achter de rug, deze eerste verschijning van de nieuwe Chinese fine fleur is het moment waar de pers het meest naar uitkeek. Er circuleerden al enige tijd namen, hier zullen de vermoedens al dan niet worden bevestigd.

De zweem van zweet in mijn handen heeft niets te maken met het evenement zelf, met de vips die hier zo dadelijk zullen verschijnen of met het routineuze verslag dat ik ervan moet maken. Wel met de *mission impossible* waarmee ik werd opgezadeld. Mijn eindredacteur in Brussel had het lumineuze idee gekregen om me tijdens de presentatie van de nieuwe leiders een 'stand-up' te laten maken, een opgenomen cameracommentaar, bestemd voor het eenuurjournaal. Tijdens! Ik weet nu al dat het hier – ondanks de vele perslui – een plechtstatig gebeuren wordt, waar weinig gelegenheid zal zijn voor simultaan journalistiek gekwek. De andere tv-journalisten weten dat ook en doen hun stand-up nú, voordat het sacrale moment aanbreekt.

De deur van de ‘Oostelijke Zaal’ in de Grote Hal van het Volk zwaait open, de zeven vers verkozen topleiders van de Communistische Partij lopen op een rijtje – en in hiërarchische volgorde – het met rood tapijt bedekte podium op. Mijn cameraman volgt hen minutieus vanaf onze positie, de lens draait traag van rechts naar links. Sommige Chinese journalisten applaudisseren, er is geroezemoes, misschien was dit wel een geschikt ogenblik geweest voor mijn camera-commentaar. Maar de beelden van de schrijdende heren hebben voorrang, de stand-up moet wachten. Zodra de zeven keurig op het podium staan, pal voor een kamerbreed schilderij van een dramatisch berglandschap inclusief de onvermijdelijke Grote Muur, verbreekt Xi Jinping het gelid.

De nieuwe partijleider treedt naar voren, hij doet een paar stappen naar de klaarstaande kathedraal, en begint daar een voor een de nieuwe leden van het Permanent Comité voor te stellen. In het Engels wordt dat orgaan Standing Committee genoemd, wat in de context van dit ogenblik een beetje grappig is, want ze staan daar inderdaad maar wat te staan. Alleen Xi Jinping dus niet, die wendt zich bij zijn spreekgestoelte van kameraad tot kameraad. Over Xi en (dan nog) vicepremier Li Keqiang bestond geen twijfel dat ze deel zouden uitmaken van het hoogste partijcenaal, zij hadden er al een eerste termijn van vijf jaar op zitten. De vijf anderen kwamen uit het lijstje van potentiële kandidaten, geen echte verrassingen dus.

Zodra Xi al zijn hooggeplaatste kompanen heeft opgesomd, begint hij aan een speech waarin de krijtlijnen van het toekomstige Chinese partijbeleid uit de doeken worden gedaan. Opvallend is de manier waarop hij indringend en ern-

INLEIDING

stig spreekt over het grootste probleem binnen de Partij: de corruptie. 'Er moeten veel problemen worden aangepakt, vooral die van partijleden en leidinggevenden die zich laten verleiden tot corruptie en het aannemen van smeergeld. Zij hebben elke voeling met de mensen verloren, ze leggen de nadruk op formaliteiten en bureaucratie.' Krasse taal, misschien toch het begin van een nieuw tijdperk? Of de zoveelste ransel vol holle woorden, eigen aan het traditionele discours op partijcongressen?

Nu of nooit. Ik sta niet al te dicht bij het podium, een meter of twintig verwijderd van de machtigste Chinees schat ik zo. De nasale stem van Xi schalt stevig uit de luidsprekers. Als ik niet te hard praat, moet het mogelijk zijn om mijn stand-up nu te doen. Cameraman Karsten vraagt om een stemtest voor het klankniveau. Na nog geen vijf woorden voel ik hoofden van collega's in mijn richting draaien. Het moet duidelijk stiller. Karsten knikt dat hij klaar is, de opname wordt gestart. Fluistertoon. Een dikke minuut lang sta ik ingehouden orerend te sterven, bevreesd voor nog meer collegiale furie, of erger zelfs, een reprimande van een van de stille opziensers die de goede orde in de zaal moeten bewaken. Gelukkig verloopt de opname van de fluisterstand-up wonderwel voorspoedig, secretaris-generaal Xi ratelt onverstoorbaar voort en ik word niet in de boeien geslagen.

In mijn commentaar probeer ik stilletjes te vertellen dat de samenstelling van de nieuwe partijtop geen sinecure was, omdat de machtsevenwichten in de Partij moeten worden gerespecteerd. De komende tien jaar hoeven er wellicht dan ook geen grote schokken te worden verwacht, en evenmin diepgaande democratische hervormingen. Ondanks de ernst

van het verhaal leidt mijn gefluister tot lichte hilariteit bij de collega's in Brussel. Ik krijg meteen enkele sms'jes waarin onder meer wordt gealludeerd op een gegarandeerde plaats in het jaaroverzicht van de VRT-nieuwsdienst. Gelukkig wordt de stand-up in het hoofdjournaal van zeven uur vervangen door een echte live. Ver weg van het gebeuren, maar door het tijdsverschil is het dan twee uur 's nachts en speelt de locatie niet meer zo'n grote rol.

En zo begon voor mij, amper een maand of twee nadat ik VRT-correspondent in Peking was geworden, het tijdperk-Xi. Voor mij, maar in de eerste plaats natuurlijk voor China en de wereld. Het was half november 2012. Mijn verslaggeving van de daaropvolgende jaren zou voor een flink deel in het teken staan van de steeds grotere greep van de Communistische Partij op de samenleving. Op het ogenblik dat de nieuwe generatie leiders aantrad – de Vijfde Generatie, zoals het in het Chinese partij-jargon heet – was er onder sommige Chinawatchers een zeker optimisme dat er met deze 'jongeren' misschien wat politieke versoepeling zou kunnen komen.

'Had Xi Jinping immers niet zelf de excessen van de Culturele Revolutie aan den lijve ondervonden?' luidde hun argument. Xi's vader, de revolutionaire leider Xi Zhongxun, die het ooit tot vicepremier schopte, was bij Mao Zedong al in 1962 in ongenade gevallen. Dat was net na de Grote Sprong Voorwaarts, de mislukte poging van de Grote Roerganger om China's economie middels een ingrijpende industrialisering tot bloei te doen komen. Om het ongenoegen over die mislukking te maskeren en de macht weer naar zich toe te trekken zetten Mao en zijn vertrouwelingen in 1966 de

INLEIDING

Culturele Revolutie in gang. Die politieke campagne leidde tot een orgie van geweld vanwege jonge fanatici – de Rode Garde – tegen vermeende tegenstanders van het ware communistische gedachtegoed.

Xi Zhongxun was toen een van de slachtoffers, en 's mans hele familie werd meegesleurd in zijn beproeving. Ook tienerzoon Xi Jinping onderging vernederingen door de Rode Garde en werd uiteindelijk naar het platteland gestuurd in de provincie Shaanxi, waar hij onder bijzonder harde en soms mensonterende omstandigheden moest zien te overleven. De opmerkelijkste anekdote van Xi's interne verbanning beschrijft hoe hij een grot kreeg toegewezen als onderkomen – tegenwoordig is die grot overigens een toeristische attractie geworden. De kwellingen zouden Xi niet verbiterd maken over de Partij, over Mao Zedong of het communistische systeem in zijn land. Integendeel, hij werd een activistische student die zich ijverig alle ideologische werken eigen maakte. Als prille twintiger trad hij toe tot de Communistische Jeugdbond, een springplank voor zijn latere carrière in de Partij.

De onheuse behandeling van zijn vader en de jaren in ballingschap maakten van de jonge Xi veeleer een ambitieuze vechter, een die beter dan wie ook beseft hoe belangrijk het voor de overleving van de almachtige Partij is om het voetvolk onder controle te houden. Controle van boven tot onder, binnen de Partij maar ook daarbuiten, op alle plaatsen in het onmetelijke vaderland. Het was bij het aantreden van de nieuwe secretaris-generaal en zijn entourage in 2012 dan ook wat naïef om politieke versoepeling te verwachten. Die entourage bleek overigens conservatiever dan door sommige

waarnemers was verwacht. Vernieuwingen en correcties zouden er wel komen, maar aan het wezen van het systeem zou in geen geval worden geraakt, zo luidden de meeste analyses na het partijcongres.

Zo gingen in China vijf jaar voorbij – tot het volgende partijcongres in 2017 – waarin geen greintje democratisering van Partij en maatschappij te bespeuren viel. Geen millimeter opening. Integendeel, onder Xi Jinping zouden dissidente stemmen binnen en buiten de Partij alleen maar harder worden aangepakt. Het internet werd jaar na jaar strakker toegeschroefd en scrupuleuzer gecontroleerd. De media die zo al ten dienste stonden van de partij, gingen nog meer de rol van *bis master's voice* spelen. Het aantal bewakingscamera's in China nam gestaag toe tot een heftige 170 miljoen – met plannen voor nog enkele honderden miljoenen extra elektronische ogen in de komende jaren. Er wordt intussen naarstig gewerkt aan een geavanceerd systeem van gezichtsherkenning, waarmee het volstrekt uitgesloten zal zijn om waar dan ook nog onder de radar van de overheid te blijven. Met de geplande invoering van een 'Social Credit System' moet het maatschappelijk gedrag van de Chinezen binnen enkele jaren zelfs worden gekoppeld aan een puntensysteem. *1984* (Big Brother!) en *Brave New World* gecombineerd, dat is het China van vandaag.

Maar tegenover de beklemmende politieke sfeer staat de spectaculaire economische ontwikkeling van het land. Dat China een enorme evolutie heeft meegemaakt in meer dan 40 jaar 'economische hervormingen en openheid', is intussen genoegzaam bekend, ook bij wie nog nooit een voet in het land heeft gezet. Maar hoe verregaand die veranderingen

INLEIDING

echt zijn, beseft men pas bij een eerste bezoek aan bijvoorbeeld Peking of Shanghai. Dat is voor nieuwkomers steevast een duizelingwekkende ervaring. Ik ga af en toe met Belgische *first-time* toeristen naar China, en hoor van hen telkens dat ze nooit hadden verwacht in zo'n verbluffend moderne en zelfverzekerde samenleving terecht te komen. Bij velen is het beeld blijven voortleven van een toch nog ietwat achtergebleven land, dat moeite doet om het rijke Westen bij te benen.

Dat is het probleem met China en de perceptie ervan in de rest van de wereld. Mensen van bij ons die er nog nooit op bezoek gingen, weten wel van het nieuws dat het land de voorbije decennia flink wat vooruitgang heeft gemaakt en dat de Chinezen grote ambities hebben. (Zijn hun investeerders niet op voortdurende koopjesjacht bij noodlijdende westerse bedrijven?) Maar daar blijft het doorgaans bij. Voor de rest is het overwegende beeld van China er een van tien jaar geleden, in het beste geval vijf. Helaas, vijf jaar, dat is een eeuwigheid daar in het Oosten. Maand na maand overtreft China zichzelf. Goederen van bedenkelijke kwaliteit? Vroeger ja, nu steeds minder. Extreem lage lonen? Hm, vraag dat maar aan de westerse bedrijven die al zijn weggetrokken naar andere Aziatische landen. Fabriek van de wereld? Laat vallen die hopeloos verouderde omschrijving van de Chinese economie. Steeds meer Chinese bedrijven worden koploper in deze of gene sector, met dit of dat nieuw product. Hun *eigen* product, niet iets wat werd gekopieerd van een verafgelegen concurrent uit het Westen.

Hetzelfde geldt voor de milieusituatie in China. We weten allemaal dat het slecht gesteld is met de vervuiling in de Chi-

nese steden. De lucht lijkt vaak op erwtensoep, de kwaliteit van het water is beneden alle peil – een eufemisme voor smerige rivieren en ontoereikende zuiveringsinstallaties – en de voedselschandalen volgden elkaar jarenlang in een angstaanjagend tempo op. Maar waar we ons veel minder bewust van zijn, is dat er zich al enige tijd een wonderbaarlijke kentering voltrekt. Vooral op het gebied van de luchtverontreiniging zijn de Chinezen begonnen aan een inhaalbeweging die zelfs milieuvrijwilligers de mond open doet vallen. De Chinese autoriteiten weten maar al te goed dat ze drastische maatregelen moeten nemen om de groeiende onvrede bij de bevolking over de ecologische drama's te counteren.

En dus beslisten ze, geheel in hun eigen centraal geleide stijl, om het probleem rigoureuus aan te pakken. Met massale investeringen in duurzame energie. De ommezwaai van verstikkende negentiende-eeuwse energietechnologie naar schone windturbines of zonnepanelenparken is beslist spectaculair te noemen. De Chinezen hebben in korte tijd een flink deel van hun beschikbare ruimte aangewend om steeds meer milieuvriendelijke elektriciteit te produceren. Met als gevolg dat ze vandaag weliswaar nog altijd de grootste luchtvervuilers ter wereld zijn, maar tegelijk – en paradoxaal genoeg – de grootste producenten van schone energie. Niet verwonderlijk dat Chinese politici geregeld subtiel opmerken dat zij zich wel degelijk aan de doelstellingen van de Parijse klimaatconferentie zullen houden, net als aan andere internationale afspraken. Voor de goede verstaander: in tegenstelling tot de Amerikanen onder Trump.

Ook die gewijzigde internationale positie van China is opmerkelijk. Het grotendeels zelfgekozen isolement tijdens

INLEIDING

vrijwel heel de Maoperiode en de pariabehandeling die Peking jarenlang moest ondergaan na de bloedige onderdrukking van het Tiananmenprotest in 1989, zijn allang vergeten. China is intussen niet alleen economisch *incontournable* geworden, het land speelt gewoon een steeds grotere rol op het wereldtoneel. Presidenten, regeringsleiders en buitenlandse delegaties lopen elkaar voor de voeten in Peking. Dagelijks arriveert er wel een belangrijk iemand uit een of ander ver land op de luchthaven. In de eerste plaats komen die buitenlanders natuurlijk praten over handelsrelaties en investeringen. Maar meer en meer wordt China ook gevraagd om advies of bijstand voor internationale politieke problemen.

Het meest voor de hand liggende voorbeeld is Noord-Korea, waarmee China sinds de jaren vijftig om ideologische, geopolitieke en economische redenen nauwe banden onderhoudt. Hoe groter de spanning werd met de heremietenstaat, hoe meer er naar Peking werd gekeken. Trump spande daarin de kroon, hij drong herhaaldelijk aan op een mirakelzet van de Chinezen. De Chinese leiders zelf zijn de voorbije jaren meer en meer gefrustreerd geraakt over de manier waarop de jonge Kim Jong-un van de ene naar de andere gevaarlijke confrontatie laveerde. Maar helemaal breken met het regime in Pyongyang willen ze ook niet, om diverse redenen. Hoe dan ook, terwijl China in het vorige decennium gewoon een van de deelnemers was aan het zeslandenoverleg over Noord-Korea, speelt het nu een eersterangsrol om een verdere escalatie te voorkomen. Dat de fameuze ontmoeting tussen Trump en Kim in juni 2018 mede werd voorbereid door de Chinezen, is intussen genoegzaam bekend.

Peking is goed op weg om een wereldpositie op zich te nemen, vergelijkbaar met die van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie in de periode van de Koude Oorlogsdualiteit. Die evolutie loopt niet alleen gelijk met de economische ontwikkeling van China, maar ook met de groei van de militaire kracht. Jaar na jaar investeren de Chinezen in een sterker en efficiënter leger. Vooral de marine wordt stevig uitgebouwd, en dat leidt al enige tijd tot ongenoegen en vrees bij de burens in de regio. Spanningen rond de Oost- en Zuid-Chinese Zee, met disputen over eilandengroepen en rotspartijen, halen met de regelmaat van de klok het internationale nieuws. China zelf blijft er stoïcijns kalm bij. ‘Wij hebben het historische recht aan onze kant’, klinkt het zelfverzekerd. Vanaf de zijlijn wordt er wat gekeft, maar niemand durft de confrontatie met Peking aan te gaan.

Een combinatie van de beoogde sterkere politieke, militaire en economische invloed is terug te vinden in het relatief nieuwe Belt and Road Initiative. In het Nederlands klinkt de naam van dat project een beetje knullig als ‘Gordel en Weg Initiatief’. Of veel simpeler en duidelijker: de Nieuwe Zijderoute. China wil immers de historische zijderoute – die het land ooit veel welvaart en internationaal prestige opleverde – nieuw leven inblazen. Kort gezegd komt het erop neer dat de Chinezen infrastructuurprojecten willen helpen realiseren in landen langs de oude zijderoutes en de latere handelstrajecten over zee. Een toekomstgericht plan dat betrekking heeft op grote delen van Azië, Europa en zelfs Afrika.

Het hoeft geen betoog dat China met zijn project economische voordelen wil behalen. De bouw van wegen en spoorwegen, havens en luchthavens of pijpleidingen voor olie en

INLEIDING

gas zorgt er immers voor dat de handel met en via de betrokken landen vlotter verloopt. Transport van goederen wordt simpeler en sneller, de handelsrelaties worden hechter. ‘Win-win’ heet het met een afschuwelijk businesscliché. En natuurlijk groeit op die manier ook de politieke invloed van Peking in de gebieden die bij het Nieuwe Zijderouteproject worden betrokken. Vaak gaat het om achtergebleven landen zoals die van Centraal-Azië, waar decennialang nauwelijks is geïnvesteerd in infrastructuur. Als de Chinezen komen helpen om op dat vlak verbetering te brengen, levert dat vanzelf een welwillende houding op van de begunstigden tegenover hun gulle en joviale vrienden.

Het Nieuwe Zijderouteproject van China doet om deze en nog veel andere redenen wenkbrauwen fronsen in het Westen (zie hoofdstuk 10). De Europese Unie heeft er alvast een eigen alternatief voor uitgewerkt. In de herfst van 2018 werd de nieuwe strategie voorgesteld, onder de naam ‘Connecting Europe with Asia’. Het doel is om – net als de Chinezen – te investeren in infrastructuur, maar dat moet wel gebeuren op basis van ‘transparantie en goed bestuur’, en er moet rekening worden gehouden met de belangen van de betrokken inwoners op de locaties waar grote werkzaamheden plaatsvinden. Bovendien, zo luidt de uitleg bij het Europese project, zal veel aandacht worden besteed aan duurzaamheid en milieubescherming. Allemaal zaken waarover twijfels bestaan als het gaat om het Chinese Belt and Road Initiative. De wereldwijde toekomstplannen van Peking lijken Europa in elk geval wakker te hebben geschud.

Partijcongressen vinden in China – althans sinds de dood van Mao Zedong – om de vijf jaar plaats. En zo versloeg ik

in 2017 het 19de congres van de Communistische Partij. De macht van Xi Jinping was er intussen alleen maar sterker op geworden. Enkele maanden voor het congres was hij zelfs uitgeroepen tot *core leader*, de onbetwiste nummer één van de partij. Een symbolische beslissing van belang. Zijn succesvolle machtsconsolidatie is grotendeels gebaseerd op de campagne tegen corruptie, waarop hij in zijn aanvaardings-speech al had geanticipeerd. Van hoog tot laag werden dubieuze lieden in Partij en maatschappij aangepakt – ‘vliegen en tijgers vangen’, zoals het in het Chinees bijna poëtisch klinkt. Zo’n campagne houdt risico’s in, want door de enorme omvang van het corruptiefenomeen kan er tegenstand ontstaan. Maar de gok heeft goed uitgepakt voor Xi. Het partijcongres van 2017 draaide helemaal om hem, om zijn successen en om zijn toekomstplannen.

Die plannen, dat zijn er nogal wat. En ze gaan niet alleen over de komende vijf jaar, zoals gebruikelijk is. Data als 2035 of zelfs 2050 maken deel uit van het ambitieuze project dat Xi Jinping voorstelde in een drieënhalf uur durende speech bij de aanvang van het congres. 2035 is volgens plan het jaar waarin de modernisering van China wordt gerealiseerd. Tegen die tijd moet het land een internationale leider zijn op het gebied van innovatie. 2050 (of eigenlijk 2049, de honderdste verjaardag van de Chinese Volksrepubliek) is de streefdatum voor China als wereldmacht tout court, op elk domein, inclusief het militaire. Dat alles maakt deel uit van Xi’s strategische visie, die werd gedoopt als ‘Socialisme met Chinese karakteristieken in het nieuwe tijdperk’. Die visie (ook wel de Xi Jinping Thought of -ideologie genoemd) werd met een unanieme stemming opgenomen in het hand-

INLEIDING

vest van de partij, een eer die daarvoor alleen Mao zelf te beurt was gevallen. Andere partijleiders kregen ofwel geen persoonlijke vermelding, ofwel kreeg hun bijdrage het etiket ‘theorie’ in plaats van ‘ideologie’, een trap lager op de belangrijkheidsladder van de Chinese communisten.

De ijzersterk geworden positie van Xi Jinping deed heel wat commentatoren besluiten dat de Chinese president en partijleider weleens een derde ambtstermijn zou kunnen ambiëren. Sinds het einde van de vorige eeuw zijn de twee hoogste functies aan elkaar gekoppeld. De partijleider (officieel de ‘secretaris-generaal’) blijft volgens de traditie van de voorbije decennia in China twee termijnen aan, dus tien jaar in totaal. Maar Xi Jinping kan makkelijk met die traditie breken als hij in 2022 (op het volgende partijcongres) nog altijd stevig in het zadel zit – en op dit ogenblik doet niets vermoeden dat dat niet zo zou zijn. Voor het presidentiële ambt was na de Maoperiode constitutioneel eveneens een maximumtermijn van twee keer vijf jaar vastgelegd. In de grondwet, dus verankerd. Maar daar werd in maart 2018 door het Chinese parlement een mouw aan gepast. Het Volkscongres keurde vrijwel unaniem een grondwetswijziging goed, waarmee de limiet van twee termijnen voor de president werd afgeschaft. In casu voor Xi Jinping. Poetin, Erdoğan en andere autoritaire leiders gingen hem voor inzake creatieve machtsverlenging, Xi kon niet achterblijven. Niets staat hem nu nog een (levens)lang leiderschap in de weg, aan het hoofd van zowel de partij, als het leger, als de staat. Het verhaal van Xi is dus allesbehalve uitgeschreven.

Mijn eigen Chinese verhaal begon in 1989, een scharnierjaar in de recente geschiedenis. Op reportage in een voor mij

DE EEUW VAN XI

compleet nieuw land. Ongepland kwam ik tijdens die lente terecht in een opwindend theater van gebeurtenissen die het wereldnieuws zouden beheersen. Ik zat in Peking op de eerste rij van een – op dat ogenblik nog – vreedzame opstand tegen een vastgeroeste bureaucratie. De verstarde ouderen wisten geen raad met het jeugdig enthousiasme, dat van een heel andere aard was dan het even jeugdige maar agressieve extremisme van de Culturele Revolutie. Ik had er toen nog geen flauw vermoeden van dat ik bijna een kwarteeuw later van de Chinese hoofdstad mijn nieuwe thuis zou maken.

1

LEIDERS EN TEGENSTANDERS

De macht van de Communistische Partij

Peking, begin juni 2014. De beglaasde architecturale constructie oogt volstrekt jaren zeventig, al dateert het gebouw van een decennium later. De glanzende metalen zuilen in de hotellobby weerkaatsen het buitenlicht, de marmeren vloer draagt nog bij tot de oppervlakkige oogverblindende sfeer in het Great Wall Sheraton is onpersoonlijk en steriel, zoals gebruikelijk in internationale hotelketens. Eigenlijk is hier weinig veranderd sinds ik er in 1989 een week lang verbleef. In de aanloop naar de vijftiende verjaardag van het studentenprotest op het Tiananmenplein kom ik er dit weekend koffiedrinken, *for the sake of nostalgia*.

Het Sheraton was in 1989 een van de weinige buitenlandse hotels in de Chinese hoofdstad, een eind verwijderd van het centrum. Telkens wanneer ik tijdens die dagen een taxi nam, maakte ik kennis met een wirwar van kleine straatjes en achterbuurten. Het woord *hutong* – de traditionele hoofdstedelijke woonkernen – kende ik toen nog niet. Het oorspronkelijke doel van mijn komst naar Peking, midden mei 1989, was

een reeks reportages over het bezoek van Sovjetpresident Michail Gorbatsjov en zijn historische ontmoeting met de Chinese leider Deng Xiaoping. Maar al voor mijn aankomst was het duidelijk dat ik ook een andere, veel markantere gebeurtenis zou moeten verslaan.

Het Tiananmenplein in het centrum van Peking was op dat ogenblik al enkele weken het toneel van studentenprotest. Aanvankelijk waren er betogingen tegen corruptie en voor politieke hervormingen, geleidelijk aan werd het plein permanent bezet. De studenten kregen ook steeds meer steun van gewone burgers, zelfs van arbeiders. Na een hoofdartikel in de centrale partijkrant, dat keihard in ging tegen de betogers, radicaliseerde de protestbeweging. Tegen het moment dat Gorbatsjov in Peking arriveerde, leek de Communistische Partij de controle over de situatie volledig kwijt te zijn. De studenten werden alsmaar zelfverzekerder.

De eerste keer dat ik het plein betrad, was ik zwaar onder de indruk. De massa demonstranten oogde onoverzichtelijk. Ik herkende ook de sfeer die ik niet lang daarvoor had meegemaakt tijdens de hoogtijdagen van de glasnost in de Sovjet-Unie: het enthousiasme, de publieke discussies, de drang naar vernieuwing, de afkeer van de gevestigde macht. De Chinese studenten verwezen ook expliciet naar de veranderingen in Moskou. Bij het Monument voor de Volkshelden – een grote zuil voor het mausoleum van Mao – hadden ze een spandoek ontrold met daarop zowel in het Chinees als het Russisch: ‘Democratie: onze gemeenschappelijke droom’. En een eindje verderop, alweer met cyrillische letters: ‘Wij hebben openheid nodig’.

De hitte op het plein overdag was ondraaglijk. Vrijwilligers

gingen rond met water. Hulpposten moesten de ontelbare ziek geworden demonstranten opvangen. Er was intussen een hongerstaking begonnen om de eisen kracht bij te zetten, wat de situatie er niet makkelijker op maakte. Het contact dat ik had met de weinige studenten die Engels spraken, was soms emotioneel. Ze waren in de wolken over de macht die ze plotseling leken te hebben, én over de respons bij een deel van de bevolking en bij de internationale media. Tegelijk hadden ze er geen flauw idee van in welke richting hun beweging zou gaan. Als westers journalist werd ik op handen gedragen. Iemand noemde me een held, omdat ik van zo ver kwam. Ze wisten toen nog niet dat zij de helden waren.

Ik had geen cameraploeg. Het mocht allemaal weinig kosten en dus zou ik werken met een team van EBU, de Europese omroeporganisatie. Ironie: dat waren mijn eigen fijne collega's van de toenmalige BRT, die voor de tijd van het officiële Russische bezoek werden ingehuurd door EBU. Ze bleken – gratis voor ons – alleen beschikbaar tussen zes en negen uur 's ochtends, als ze geen werk hadden voor andere EBU-omroepen. Van de nood moet je een deugd maken, dus gingen we op een onmogelijk tijdstip op stap in de omgeving van de Verboden Stad, waar we mooie beelden maakten van oude Chinezen die tai chi kwamen beoefenen in het park, en daarna filmden we het ontwaken van de studenten op het plein.

Zo ging ik enkele dagen later ook naar de Muur, waar Gorbatsjov een blitzbezoek bracht. Het was te laat in de ochtend om een beroep te kunnen doen op mijn gratis cameraploeg, en dus had ik alleen een videocassette bij me om er een stand-upcommentaar mee op te nemen. Een vriendelijk

camerateam van de Nederlandse NOS was bereid me te helpen. Verder kon ik alleen maar toekijken, te midden van de Chinese en internationale collega's. We stonden op een rijtje, achter een touw, eindeloos te wachten. Tot Gorbatsjov aankwam, en toevallig pal voor mij stopte. Hij begon een hele uitleg over het gesprek dat hij even daarvoor had gevoerd met een Chinese student. Ik verging zowat van frustratie, beseffende dat ik hem met een eigen cameraploeg gewoon een exclusieve vraag had kunnen stellen. Enfin, terug naar het Sheratonhotel, monteren bij EBU met beeldmateriaal van de agentschappen, doorsturen en nagelbijten over de gemiste kans.

Intussen werd steeds duidelijker dat er iets dramatisch te gebeuren stond in Peking. De conservatieve premier Li Peng had een dovemansgesprek gevoerd met de studentenleiders, en het zag er niet naar uit dat de Chinese machthebbers na het vertrek van Gorbatsjov toegevingen zouden doen aan de studenten. Tijdens mijn terugkeer van de Muur naar het centrum van Peking had ik in de buitenwijken colonnes militaire vrachtwagens met gewapende soldaten gezien. Op het Tiananmenplein leken de studenten de situatie nog te domineren, elders bleken de zaken te keren. Er waren steeds meer geruchten over een ophanden zijnd ingrijpen.

Het bezoek van Gorbatsjov was bijna voorbij, maar ik pleitte er bij mijn chefs in Brussel voor om langer te kunnen blijven. 'Geen sprake van,' luidde het antwoord ongeveer, 'want te duur, en te onzeker hoelang het protest nog zal aanslepen.' En dus, aangezien bazen altijd de juiste beslissingen nemen, stapte ik de volgende ochtend op het vliegtuig naar Brussel. Met een wrang gevoel. Eenmaal aangekomen ver-